

Današnja številka obsega 20 strani.

V Ljubljani, dne 5. septembra 1913.

Današnja številka našega lista je posebej praznovanju petindvajsetletnice naše Zaveze, ki je naš ponos, naša čast in naše poročstvo, da pridejo našemu učitelstvu boljši časi! Zaveza — slava ti!

Skromne in tesne so naše razmere, zato je skromno in tesno tudi praznovanje Zavezinega jubileja. Pa tudi pravni in materialni položaj učitelstva ni tak, da bi mogli svoje slavje obhajati sijajno in hrupno. Tega se vsi zavedamo. Bili bi nepoštenjaki, ako bi dali več, nego moremo in smemo!

Današnji naš list kaže v ozkem okviru sliko in položaj slovenskega šolstva in naprednega slovenskega učitelstva. Vsebinska je bogata in raznolika. Javnost, ki se zanima za kulturno napredovanje našega naroda in za stanje kulturnih delavcev, je ne more prezreti. Poleg današnje številke stavljam vzporedno ono, ki smo jo izdali dne 7. januarja 1910, ko je naš list obhajal petdesetletnico svojega izhajanja. Iz materiala, zbranega takrat in danes, more in mora vsak naš objektivni kulturni zgodovinar črpati ogromno dokumentov o zavestnem, smotrnem, uspešnem in požrtvovalnem delovanju slovenskega naprednega učitelstva.

Dokazi govore, da je slovensko napredno učitelstvo zvesto služilo domovini, šoli ter časti in ugledu samega sebe! V obupnem boju za obstanek ni bilo mogoče storiti več — saj bi niti to delo ne bilo nikoli izvršeno, da ne razjarjajo naših duš ideali!

Slava vam, Brezovnik, Gradišnik in Kocbek, ki ste zbudili speče ter jih z vezmi bratstva in tovarištva spojili v četo zavodnih in značajnih prosvetnih borcev! Vam gre današnji dan prvi pozdrav!

Drugi pozdrav velja vam, ki ste z večšo in neustrašeno roko doslej vodili našo Zavezo! Naše zaupanje vam je bilo opora, ko je sovražnik brizgal strup na vašo čast; naša hvaležnost vam je plačilo, ki ga presegla v ceni samo še zavest storiene dolžnosti! Kolikor teh naših vodnikov in delavcev ni več med živimi — njih spominu: Slava!

A, vam, tovariši in tovarišice iz vseh slovenskih pokrajin — tretji pozdrav! Vse peklenske moči so naščuvale na vas, s škorpionji, kamenjem in gladom so navahali na vas — od matice vas niso odtrgali! Zavedate se globokega smisla Svetopolkove oporoče, zato stojite — oboroženi z orožjem bratovske ljubezni — neomajni kakor skala in zvesti kakor večna resnica na braniku svoje časti in svojih pravic! Pozdravljeni!

Predvsem pa najiskrenejši pozdrav vam, mili naši slovanski bratje! Beseda ne more povedati tega, kar čuti srce, ko vas presrečno pozdravljamo v svoji sredi! Vi sinovi slovanskih plemen, ki s silo svoje kulture in z močjo svoje duševne in fizične energije zagotavljate sijajno bodočnost svojim prihodnjim rodovom, nam prinašate uteho in jakost, da se popenjamo ob vaš kvišku do zlatožarne zore, kj tudi nam — najšibkejšim med vami — nazna-

nja dan svobode! Pozdravljeni tisočkrat iz bratskih slovenskih src!

Vsem vam poklanja »Učiteljski Tovariš« s tem v pozdrav in spomin samega sebe v dar!

Pouk v materinščini razkrivaj vsebino rodnega jezika pred obliko, njegovo prvotno nazornost in poezijo; s tem se goji stvarjajoča jezikovna sila in zgovornost. — To je ideal narodne šole velikega Čeha in človeka — Komenskega.

JAKOB DIMNIK:

Organizacija naprednega učitelstva.

Napredno učitelstvo ne more nikdar podleči, ker ima tako izvrstno organizacijo, toliko koristnih in dobroteljskih stanovskih naprav ter ima v teh zamotanih razmerah vendar še toliko in toliko delavnih sil, ki so oprte in koreninijo v idealni stanovski zavesti in ljubezni.

Dr. Josip Kušar.

Stan, ki nima svoje organizacije, je podoban mlinu brez vode. Organizacija vsakega stanu je tista gonilna moč, ki daje stanu znak življenja, moč za obstanek in odporno silo proti nasprotnikom in sovražnikom dotičnega stanu. Vsak stan ima pa nasprotnike in sovražnike. Tako tudi učiteljski. In ta še posebno veliko! Zato si je pa učitelstvo podalo roke ter se tesno združilo v raznih stanovskih društvih, ki jim je namen, gmotno in moralno podpirati učitelstvo, se potezati za pravice učitelstva in šolstva ter odbijati napade učiteljskih sovražnikov na šolstvo in učitelstvo. Najhujši sovražnik učitelstva in šolstva je pa klerikalizem. Ta je naš podedovani sovražnik, ki ima največji užitek in veselje v tem, če vidi učitelstvo in njega rodovine stradati in umirati gladi. In pest klerikalizma bide dandanes — posebno na Kranjskem — z vso silo po naprednemu učitelstvu. Prav zaradi te krutosti in korupcije, ki jo uganja klerikalizem nad naprednim učitelstvom smo si svojo organizacijo tako uredili in izpopolnili, da nas zato zavidajo drugi stanovi. Razdelili smo si pa napredni učitelji in učiteljice svojo organizacijo na štiri dele, ki so: I. stanovska organizacija; II. gospodarska organizacija; III. literarna organizacija; IV. časnikarska organizacija.

I. STANOVSKA ORGANIZACIJA.

Le-ta obstoji: 1. iz »Zveze slovanskega učitelstva v Avstriji«; 2. iz »Zaveze avstrijskih jugoslovanskih učiteljskih društev«; 3. iz »Deželnih učiteljskih društev« posameznih slovenskih kronovin in 4. iz »Okrajnih učiteljskih društev«.

IVO TROŠT:

Slutnja.

Črtica.

24. XII. . . . Sveti večer! Božič! Ti nemišljiva, večno lepa pesem človeških src, letos si zame dvakrat lepa: praznujem prvi Božič v učiteljski službi in prvi — oh, kako sem srečna! — v sveti zavesti, da sem dobila srce, ki me umeje, bide zame, kaj ne, moj Veljko? — Ko sem snoči odhajala na počitnice, me je spremil na kolodvor ves srečen, ves ponosen. Ljudje so v svoji zijačnosti pogledovali za nama, pa ne vem, ali so se mu zdeli tako zavistni ali tako neumni, ker so se čudili, da spremlja mene: on se jim je samo zadovoljno smehljajal skoro z nekim aristokratskim prezirom. Meni je pošepetal polglasno: »Kako vsakdanji so in pusti! Kakor da naju niso videli še nikoli! In če bi naju ne poznali, ali naju morajo z očmi požirati, ali nisva vsaj podobna drugim ljudem?« — Da, zares zna moj Veljko napraviti iz vsakršnega prizora duhovit dovtip. Slišala sem, da je pisatelj in celo pesnik. Saj je lahko. Prihodnjič ga moram vprašati, koliko je že napisal in pa kakšen pseudonim skriva njegove proizvode, da jih bom mogla občudovati, uživati, poljubljati. Njegovo dušno delo so, njegova deca, toliko kot on sam. Da, to mi mora povedati, mora!

Med vsemi, ki sva jih srečala na poti do železnice, se mi je zdel najbolj smešen naš katehet Zdravko. Toliko, da ni pozabil klobuka pritisniti nazaj na glavo, ko naju je pozdravil, tako se je začudil. Kaj

1. »Zveza slovanskega učitelstva v Avstriji« je bila ustanovljena dne 12. avgusta 1908. l. v Pragi. Nje namen je, potezati se za pravice vsega slovanskega učitelstva v Avstriji. V »Zvezi slovanskega učitelstva v Avstriji«, ki šteje danes 27 tisoč članov, so udeležene vse avstrijske slovanske učiteljske zveze.

2. »Zaveza avstrijskih jugoslovanskih učiteljskih društev« združuje vse deželne čiteljske zveze, oziroma okrajna učiteljska društva posameznih avstrijskih jugoslovanskih kronovin. Njen delokrog se nanaša v prvi vrsti na skupne učiteljske in šolske zadeve teh kronovin. Ustanovljena je bila »Zaveza« pred 25. leti in šteje okroglo 2500 članov.

3. »Slovensko deželno učiteljsko društvo v Ljubljani« je najstarejše slovensko učiteljsko društvo. Ustanovljeno je bilo 1869. l. V tem društvu je združenih vseh 12 kranjskih okrajnih učiteljskih društev. Poteza se za izboljšanje učiteljskih in šolskih razmer cele dežele.

4. »Zveza slovenskih učiteljev in učiteljic na Sp. Štajerskem«. V njej je združenih vseh 17 spodnještajerskih okrajnih učiteljskih društev. Ta »Zveza« in pa »Verband der deutschen Lehrer und Lehrerinnen in Steiermark« tvorita skupno deželno učiteljsko društvo: »Steiermärkischer Lehrerbund«, v katerem ima slovensko učitelstvo štiri zastopnike. »Zveza slovenskih učiteljev in učiteljic na Sp. Štajerskem« se poteza za pravice slovenskega učitelstva in šolstva; za pravice nemškega učitelstva in šolstva deluje »Verband der deutschen Lehrer und Lehrerinnen Steiermarks« in za izboljšanje gmotnih razmer vsega štajerskega učitelstva se pa poteza »Steiermärkischer Lehrerbund«.

4. »Deželno učiteljsko društvo za Goriško in Gradišansko.« Namen mu je, zastopati skupne interese slovenskega in laškega učitelstva na Goriškem. Ustanovljeno je bilo l. 1900.

5. »Društvo slovenskih učiteljic« se poteza za pravice učiteljic ter podpira svoje članice tudi gmotno; imetja ima nad 2000 K.

6. »Društvo vpokojenih učiteljev in učiteljic na Kranjskem« se poteza za izboljšanje pokojnin ter daje zapuščenecem članov ob smrti tolikokrat po dve kroni podpore, kolikor članov ima društvo.

7. Okrajna učiteljska društva posameznih avstrijskih jugoslovanskih kronovin so včlanjena v deželnih učiteljskih društvih dotičnih kronovin, oziroma v »Zavezi avstrijskih jugoslovanskih učiteljskih društev«. Njih delokrog obstoji v delovanju za šolstvo in učitelstvo dotičnega okraja. Na Kranjskem je 12 okr. učit. društev, na Štajerskem 17 in na Primorskem pa 5. Vsa ta okrajna učiteljska društva so člani »Zaveze avstrijskih jugoslovanskih učiteljskih društev«.

8. »Učiteljski krožki.« Posamezna okrajna učiteljska društva imajo, oziraje se na krajevne prometne razmere, za take manjše okraje svoje »krožke«, pri katerih

se mu je zdelo tako nenaravnega? Vsak dan smo skupaj po šolskih hodnikih ob odmorih in pred poukom. Njemu menda vendar ni treba najprej praviti, če se ljubiva jaz in Veljko. Sicer je pa Zdravko dobra duša, eden tistih mučenikov, ki mislijo, da umevajo svet in sami sebe, da žive po svojih nazorih in vendar ne v nasprotju s posvetnim duhom in s naravo samo. In njegovi nazori! Iz knjig sem jih šele spoznala, iz knjig, ki mi jih je posodil. Lepi so in večinoma dosegljivi. Tudi brniti jih zna dokaj spretno. Toda od povsod moli dovolj očitno konjsko kopito: askeza. Premaguj se! Ko mu z Veljkom razodeneva svoje pomisleke, navidezno pritrđi, pomežikne s črnim očesom in reče: »Storim, kolikor morem!« — Zato živi svoje samostansko življenje v notranjosti polno nasprotij in nesoglasja. Duhovnik in človek v eni suknji je redka prikazen. Dostikrat me pogleda tako zaljubljen, da bi skoro pozabila njegov tesni ovrtnik. Seveda: mlad je še Zdravko, mlad, vsi smo še mladi.

Morda sem preveč pisala o njem v teh beležkah. Veljko mi ne bo tega zameril. Stori la sem to, da sem mogla z Zdravkom primerjati njega: kakor sonce poleg meseca — on, moj vzor, moje vse.

Sveti večer je noč, večer samih lepih spominov, praznik najdrznejših nad, praznik zmage luči nad temo. To zmago šele letos resnično srečna občudujem, se je veselim. On, moja zvezda, mi kaže pot v življenje! Veljko!

Da bi mi le ne zatoni la nikdar!

se učitelstvo zbira na zabavo, na prijateljske in stanovske pogovore.

II. GOSPODARSKA ORGANIZACIJA.

Stanovska organizacija, pa naj bo še tako vzorna, nima trajnega obstanka in tudi ne zanesljive bodočnosti, če nima trdne gmotne podlage. Udnina, ki jo plačujejo posamezni člani, zadostuje komaj za vzdrževanje društva; a treba je pa skrbeti, da imajo v učiteljski organizaciji zaslonbo in podporo cele učiteljske rodovine. In to tvori naša gospodarska organizacija, ki nas tudi v dobri uskokov, izdajalcev, v dobi zapostavljanja in preganjanja veže in družu v nepremagljivo četo, ki jo navdušuje idealna stanovska zavest in ljubezen.

O naši gospodarski organizaciji sem pisal in obširno razpravljal v slavnostni številki »Učit. Tovariša«, ki je izšla dne 1. januarja 1910. l., ko smo slavili 50letni jubilej glasila avstrijskega jugoslovanskega učitelstva. »Učiteljskega Tovariša«. Zato opozarjam p. n. čitatelje na to številko. Danes omenjam posamezne točke naše gospodarske organizacije le bolj nakratko. Le-ta obstoji iz naslednjih institucij, oziroma društev:

1. Društvo v pomoč učiteljem, njih vdovam in sirotam na Kranjskem. (Vdovsko učiteljsko društvo.) Ustanovljeno je bilo 1860. l. Letnina znaša za samce 12 K, za oženjene pa 20 K. Društvo, ki ima 125.000 K imetja, plačuje vdovam družtenikov letno 200 K pokojnine do smrti, sirotam po očetu 60 K, sirotam po očetu in materi pa letnih 200 K vzgojnine do 19. leta. Danes ima društvo 120 članov ter podpira 38 vdov in 35 učiteljskih sirot.

2. »Društvo za zgradbo učiteljskega konvikta v Ljubljani«, ustanovljeno leta 1895., ima namen, zgraditi v Ljubljani poslopje, v katerem se bo skrbelo za učiteljske sirote in otroke, ki se bodo šolali v Ljubljani, v moralnem in gmotnem oziru, kakor v uravnanelem očetovem domu. Društvo ima danes 110.000 K imetja. Koriisti od učiteljskega konvikta bodo imeli učiteljski otroci iz vseh kronovin, ki so zastopane v »Zavezi avstrijskih jugoslovanskih učiteljskih društev«.

3. »Cesarja Franca Jožefa I. jubilejska ustanova za učiteljske sirote na Kranjskem.« V spomin na 50letnico vladanja Nj. Veličanstva cesarja Franca Jožefa I. je nabralo »Slovensko deželno učiteljsko društvo v Ljubljani« 2800 K, in sicer v treh letih. Leta 1898. je pa odstopilo S. D. U. D. vso to svoto »Društvu za zgradbo učiteljskega konvikta v Ljubljani« kot »C. F. J. I. jubilejska ustanova za učiteljske sirote na Kranjskem«. Dne 2. decembra 1898. leta se je izplačalo učiteljski siroti Bogomili Osanovi 80 K kot prvo mesto te ustanove. Obrestj dveh tretjin glavnice se porabijo vsako leto za ustanovo po 80 K; ena tretjina obrestj in pa slučajni darovi se pa nalagajo za novo ustanovo. Danes znaša glavnica jubilejske ustanove že nad 9000 K ter dobiva že pet učiteljskih sirot ustanove po 80 K na leto. Bog da, da obrodí jubilejska ustanova stoteren sad, ki bo lajšal skrbí ubogim učiteljskim ženam-vdovam!

15. II. . . . Kdo bi se nadejal? Po tako kratkih trenutkih blaženstva že ločitev. Moj Veljko je premeščen z naše šole daleč, daleč na Dolenjsko. Tako naglo se je vse zasukalo, da slutim tukaj vmes mrzlo, sovražno roko. Za premešitev ni bilo pravega vzroka. Toda oblast, ki čuva nad nami, je gluha za pravične ugovore. Komaj sem došla ob novem letu nazaj, sem vprašala Veljka za njegove umetniške proizvode, pa mi ni odgovoril naravnost, marveč trdil, da jih ni dosti, da so raztreseni po raznih listih, da se sedaj pripravljaja za meščanski izpit, potem pa zajaše pegaza — prav zares. Še rajši kot o tem, mi je pripovedoval, da govori ves trg in okolica samo to, da me on spremlja povsod. Moj Bog, saj sva tovarišica in tovariš. Ali je že to pohujšanje? Potem je pohujšanje vse na svetu, kar označuje spol. Hinavska ozkosrčnost! Pred Božičem me je spremil, potem ne več, najsi sem mislila za gotovo, da me počaka na kolodvoru, ko se vrnem. Izgovarjal se je s časom. Ali zakaj bi me ne smel spremljati? Najbrže zato, da bi si morale trške klepetulje poiskati drugo kost, ki bi si ob njej brusile jezike.

Čudno se vede Zdravko. Veljkove premešitve ne odobrava in vendar je tako vesel, da se mu kar glas tresne, ko govoro o tem. Komaj skriva svoje veselje in me draži, kako mi bo dolgčas, ko ostanem sama. »Dobim pa drugega«, mu nalašč ugovarjam naravnost v lice, ko le ne neha. Ali menite, da smo res take? Vi imate svoj »mille pro unam« — zadostilo za samstvo, a vaša dolžnost je, zagovarjati enoženstvo.

LISTEK.

JANKO LEBAN:

Zavezi

ob petindvajsetletnici njene ustanovitve.

Pozdravljena, Zaveza, napredna, brdka hči! Kipi naj drugim jeza, lepo se ti razvij!

Že si četrto stoletja vodnica naših trum, ti daješ nam zavetja, lijoč v srce pogum!

In tisočglave čete v krog zgrinjajo se tvoji, za svobodo vse vnete, hite nevstrašno v boj.

Vsi eno pot mi gremo v spas narodni in čast, mi likamo ga z vnevo, zanj delo nam je slast!

Nikdar ne kloni glave učitelj-naprednjak; »Naprej zastava slave!« zaveznik kliče vsak!

Sovražnik ljuti, kleti, zaman je tvoj napor, prej ali slej zasveti jasnejših dni nam zor!

A ti, Zaveza dična, čuj prošnje mi izraz: V načelih nepremična do zmage vodi nas! —